

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i> (George Ardeleanu)	5
<i>Repere biobibliografice</i> (Virgil Bulat)	9
<i>Un european : N. Steinhardt</i> (George Ardeleanu)	17
Autorul, Artă și viață	49
Cezar Petrescu, <i>Intonecare</i>	51
Artur Enășescu, <i>Pe gânduri</i>	54
Henri Barbusse, <i>Infernul</i>	59
François Mauriac, <i>Destine</i>	62
N. Iorga, <i>O călătorie în Târziu Hagegului (1906)</i>	66
Camil Petrescu, <i>Patul lui Procust</i>	72
Lev Tolstoi, <i>Anna Karenina</i>	75
F.M. Dostoievski, <i>Crimă și pedeapsă</i>	
Roger Brecul, <i>Brutus</i>	77
Albert Camus, <i>Omul revoltat</i>	91
Thomas Mann, de la <i>Tonio Kröger</i> la <i>Doctor Faustus</i>	93
G.B. Shaw, <i>Pygmalion</i>	103
Un citat din Denis de Rougemont	106
Julien Benda, <i>Franța bizantină</i>	107
Paul Valéry, <i>Felicitare</i>	111
La Bruyère, <i>Caractere</i>	
Molière, <i>Mizantropul</i>	115
L.A. Brătescu-Voinești, <i>Intineric și lumină</i>	119
W. Somerset Maugham, <i>Navele</i>	123

G.K. Chesterton, <i>Clubul meseriilor bizare</i>	125
Mateiu I. Caragiale, <i>Crai de Curtea-Vechi</i>	129
Romain Rolland, <i>Pierre și Luce</i>	138
Ioan Al. Brătescu-Voinești,	
<i>Călătorului îi țade bine cu drumul</i>	142
Aldous Huxley, <i>Doi sau trei Grații</i> (și multe altele)	148
Ion Gheorghe, <i>Megalitice</i>	161
Jules Romain, <i>Oamenii de bunăvoie</i>	164
Jean Cocteau, <i>Portrete-Suvenir</i>	171
Ioan Alexandru, <i>Imnele bucuriei</i>	177
Benjamin Constant (<i>Charles Du Bos</i> despre)	181
Charles Péguy, <i>Ținerețea noastră</i> (și altele)	187
Henri Charrière, <i>Fluturile</i>	198
Discontinuitatea	201
Tehnicismul	207
Tacit ori OULPO?	211
Ion Caraion, <i>Deasupra deasuprelor</i>	216
Interludiu, <i>Semne</i>	218
Privirea	221
Freud, <i>Psihanaliza</i>	223
Arthur Schnitzler, <i>Mica aventură</i>	237
Georges Duhamel, <i>Cronica familiei Pasquier</i>	240
André Gide, <i>Calpurnianii</i> (și celelalte)	250
E. Lovinescu, <i>Istoria civilizației române moderne</i>	262
Mihail Dragomirescu, <i>Teoria capodoperei</i>	274
Revenire asupra curajului	277
Și asupra sincronismului	282
Marcel Proust, <i>În căutarea timpului pierdut</i>	283
Inventarierea	298
Alexandru Monciu-Sudinschi	301
Emmanuel Le Roy Ladurie, <i>Teritoriul istoriei</i>	303
Pierre Corneille, Jean Racine, <i>Teatru</i>	307
Cervantes, Dickens, Alphonse Daudet, J. Galsworthy	315
G. Calinescu, <i>Cartea mupii</i>	323
Revenire la Proust	328

H. de Régnier, <i>Bonul plac și desrădejdea</i>	335
L.F. Céline, <i>Călătorie la capătul nopții</i>	340
André Suarès, despre civilizație	344
Paradisul pământesc al lui Milton	348
Hugh Walpole și melodrama	351
De la melodramă la ironie	355
Stefan Zweig, <i>Castellio împotriva lui Calvin</i>	359
Curzio Malaparte, <i>Kaputt</i>	366
Sinclair Lewis, <i>Babbitt</i>	369
H. de Montherlant sau împlinirea prin efort	373
Revenire la Molière	378
Marcel Jouhandeau, dincolo de nepăsare	379
André Maurois, premiantul	382
Osmoză	384
Balzac, <i>Colonelul Chabert</i> , <i>Urmele Mironușii</i>	388
C. Sion, <i>Arhondologia Moldovei</i>	392
Rudyard Kipling, școala vieții	395
Arta, toată sau parțială	398
Două căi neartistice : zgârcenia și pizza	402
G. Flaubert, <i>Dama Bovary</i> (sau Prostia)	405
Mihail Sadoveanu, <i>Zodia cancerului</i>	409
Literatura polițistă	413
„Rețeta ideală a romanului de tip nou”	417
J.P. Sartre, <i>Cu ușile închise</i>	421
<i>Addenda</i>	431
<i>Referințe critice</i>	435
<i>Indice de nume</i>	451
<i>Indice de titluri</i>	467
<i>Indice de locuri</i>	479

Ioan Al. Brătescu-Voinești, *Călătorului îi șade bine cu drumul*

Pe Brătescu-Voinești nu-l putem clasifica, cred, altundeva decât în rândurile autorilor care-și fac din *bunăvoință* o metodă și un crez.

Noțiunea de bunăvoință apare în chiar titlul mai sus menționatului mare roman (27 de volume) al lui Jules Romain: *Oamenii de bunăvoie*. Dar aici nu ne referim la intenții, la voința de a face binele, la buna voire atribuită de scriitorul unanimist unora din personagiile operei sale care – în treacăt fie spus – este în primul rând un roman al Parisului, izbutit mai ales prin descrierile urbane și în cursul primelor volume unde ca erou central și loc de congruență al multiplelor acțiuni se impune, magnific, Parisul.

Aici, bunăvoința se ia în acel înțeles de gentilețe, funciară bunătate, cuvîntă în relațiile interumane, pace lăuntrică, bună dispoziție, încredere în ceilalți, de nostalgie a patriarhalității și de naivitate generalizată, așa cum apare la scriitori ca I. Al. Brătescu-Voinești, Em. Gârleanu, Alphonse Daudet, Charles Dickens sau, în parte, și la alții ca Mihail Sadoveanu (toată acea – cantitativ importantă și simptomatic sugestivă – parte a operei consacrată amănunțitei, voit prelungitei și încântatei descrieri de mese, ospete, agape, prânzuri vânătoarești, aperitive, gazde ospitaliere, case calde și îmbietoare la sfârșitul unei zile de trudă ori vizitate după ce troienele împiedică pornirea trenului și unde se lasă cu pantagruelică voie bună – toată acea atmosferă de refugiu în simpla materialitate a vieții, în bucuria bucatelor, a vinului și omeniei care strălucește ca nicăieri altundeva în *Hanul Ancuței*), după cum apare nu mai puțin blândă și ademenitoare mai peste tot în *Pseudokinegeticos*,

adeseori la Al.O. Teodoreanu – *Hronicul Măscăriciului Vălătuc* stă întreg sub acest semn al bunăvoinței ca stihie cosmică, fond național și opțiune în fața vieții –, vădită în prima parte a *Medelenilor* (prelungire a *Ulișei copilăriei*), în *Cuconul Ioniță Hrisanti* al lui Calistrat Hogaș, în *Timotei Mucenicul* al lui D.D. Pătrășcanu, amplu și sigură de sine în *La paradis general* de Cezar Petrescu, categorică, teoretizată și biruitoare odată cu ivirea lui Mynheer Peeperkorn pe *Muntele magic*.

Folosind cuvântul bunăvoință în acest sens, ne este limpede că facem pomenire de ceva cu totul demodat, desuet și decrepit; danubian, scitic și sarmatic; fosilizat, lacustru și de mult acoperit de bălăriile unor străvechi morminte. Zeii noi și viguroși (pe care un Theodore Roszak, spre pildă, i-a enumerat de curând în *Unde ia sfârșit pustiul*¹ – ai cinismului, deriziunii și violenței – se prăpădesc de râs, se despoaie ostentativ, răgăie provocator, gesticulează obscen pentru a-și manifesta mai mult decât disprețul și mai vârtos decât scârba față de un atât de perimat concept. Găsim însă în literatura universală, în literatura română osebit, și în unele persistențe contemporane motive indestulătoare spre a nu trece nepăsători peste acest posibil mod de împlinire în artă.

Dickens fiind, desigur, pe plan mondial, exemplul cel mai strălucit și cunoscut al acestei modalități sufletești și al acestui stil artistic, la el se cuvine a căuta mai întâi precizări asupra noțiunii de bunăvoință. Dar dacă aș fi întrebat cine a fost Dickens ori mi s-ar cere să vorbesc cuiva despre el, n-aș putea proceda altfel decât dând sfatul de a se citi pregătitor *Calătorului îi cade bine cu drumul* de Brătescu-Voinești sau mai puțin știuta carte a lui I. Peltz, *Actele vorbește*, după care aș cere negreșit voie să povestesc o amintire personală, care-i aceasta:

1. *Where the wasteland ends*.

Am cunoscut într-o frumoasă casă în stil olandez de pe strada Justiției, o familie losif, compusă dintr-o doamnă văduvă, cele trei fiice ale ei, o bunică nespus de bătrână, o bucătăreasă, o fată în casă, zece pisici mari și opt câini șoricari. Specimenele feminine din neamul pisicesc erau constant gravide: cele câinești se înmulțeau mai puțin rapid, de ajuns, totuși, pentru ca locuința toată să mișune de micuțe vietăți aflate în diferite stagii ale creșterii. O uriașă scară din lemn de stejar afumat lega cele două nivele ale casei aceleia nițel cam întunecoasă, cu grele și numeroase mobile vechi, și destul de puțin îngrijită. Urcând ori coborând scara, ori trecând dintr-o încăpere în alta, musafirul se afla întotdeauna în primejdie de a călca peste mățișoare pufoase, nedefinite ființe cu aspect de șoareci ori cățeluși jucăuși – sau de a se prăvăli de pe trepte și de a-și frânge gâtul, lovindu-se de complicatele ornamente ale răzlețitelor piese de mobilier. La ora meselor, în vasta sufragerie (parcă mai stăpănită de umbre decât celelalte odăi), animalele toate se înfățișau, cuminti, și se așezau în cercuri concentrice în jurul ocupanților umani ai casei. Puii prea mici pentru a ieși din coșurile și ungherele lor ori de pe îngrămăditele perne unde se născuseră, ori cei mai măricei care o luaseră razna prin labirintul camerelor uitând de cină, erau chemați ori căutați: pentru nimic în lume femeile acelea nu ar fi mâncat ele însele dacă nu erau absolut încredințate că fiecare animal are cu ce se hrăni. Nu erau prea înstărite și întreținerea atâtor guri nu le venea ușor, dar aveau față de câini și pisici (între care se înjghebau legături de rudenie care l-ar fi amețit pe orice etnolog și ar fi zdruncinat până și structurile endoganice ale lui Claude Lévi-Strauss) aceeași atitudine integrală ca cea a familiei Duhamel-Pasquier față de dicționarul Littré.

* Fragment „deversat”, aproape fără modificări, din *Jurnalul fericirii* (ed. cit., pp. 476-477).

Ceva foarte asemănător cu acestea toate este și opera lui Dickens, al cărei imens succes se poate explica numai prin raportarea ei la Origen și la apocatastaza sa. Căci greu ar fi de înțeles de ce un romancier melodramatic și deseori siropos, un stilist neglijent, un autor care nu șovăie să recurgă la situațiile cele mai lacrimogene și la sentimentele cele mai banale, care vorbește în numele lui Moș Crăciun și al cărui cel mai popular erou e zgârcitul devenit peste noapte mărinos și bun, a fost și este încă citit cu nesaț pe tot întinsul pământului, dacă nu ne-am da seama că în lumea modernă el reia marea idee a lui Origen: visul dintotdeauna al omenirii, după care răul – poate – nu este adevărat și necazurile – până la urmă – se vor termina cu bine: speranța, dorința, convingerea că cei răi n-au jucat decât roluri și că la sfârșit se vor lămurii și împăca toate. Dickens este Origen al veacului al XIX-lea, iar apocatastaza este evidentă în toate romanele lui. Mereu binele biruie și necurmat intervine, după avataruri și nenorociri, o mătușă bună și vrednică în a cărei casă, unde totul strălucește de curățenie și ordine¹, încercatul erou al povestirii își află limanul².

Lumea lui Dickens și-a celorlalți „binevoitori” e de foarte multe ori necăjită și frământată, e a celor față de care soarta nu a fost darnică și largă; nemulțumită de a le fi impus grija pâinii zilnice, i-a mai și copleșit cu o sensibilitate de carne vie, cu prea rafinate ițe sufletești și cu o nezdruincinată credință

1. Curățenia și ordinea, aici, nu apar în ipostaza lor luxoasă și voluptuoasă ca la Baudelaire, ci în aceea odihnitoare și naivă de dincoace de cunoașterea binelui și răului.

2. Uneori, în locul mătușii, apare un binefăcător, o pereche de bătrâni gemeni cu inimă de aur, un prieten devotat etc., dar acest *deus ex machina* este inevitabil, și tot atât de sigur e că și cei răi se căiesc ori, mai precis, își scot masca lor de actori distribuiți în roluri ingrate.

În speranțe. De fapt, nu numai domnul Micawber, ci toți eroii lui Dickens și ai celorlalți autori fideli lui Origen așteaptă plini de voioasă încredere „să se ivească ceva”, ceva minunat care să rezolve contradicțiile, să pună odată capăt făuririi răului și să restabilească temeiurile: liniștea, blândețea, mărinimia. Pentru acest motiv lumea lor e feerică, iar modeștii locuitori ai suburbiilor, cartierelor cu iz de onorabilitate sau orașelelor de provincie așteaptă, aidoma unchiului Vania, odihna. Nimic, însă, metafizic, la ei. Apocatastaza lor e instinctivă, iar așteptarea e însoțită de voie bună, trăznăi, caraghioslăcuri, manii; e și aici un „bălci”, dar nu al deșertăciunilor, mai curând al naivităților.

În literatura română, punctul culminant al aspirațiilor artei prin bunăvoință și înduioșare poate fi aflat în opera lui Ioan Al. Brătescu-Voinești, iar în cadrul acesteia, în nuvela *Călătorului îi țade bine cu drumul*, a cărei formidabilă însemnătate pentru caracterologia poporului român pușini critici au înțeles-o, ori poate chiar au bănuit-o. A fost indecște considerată caragealească; și nu încapă îndoială că trăsături caragealești nu-i lipsesc. Titlul, în primul rând. Schematismul personajilor, de asemeni, reduse la stereotipii verbale („Aici la han, în drum, la răspântie”...). Apoi, indubitabila atitudine ironică față de aceste personaje, de strictă filieră caragealească și ea. În sfârșit, dacă ar fi să reducem analiza numai la „subiect”, atmosfera de eșec, de iluzie spulberată, de aripi (mai mult strâmbe decât) frânte, specifică autorului *Noptii furtunoase* și *Grand Hotelului Victoria Română*. Și totuși, câtă deosebire! Drept a spus Merleau-Ponty că suntem osândiți la sens. Mirosul de mititei și cimbru e același, tot la ghiață e ținut șprițul și aici, pe frigare se rumenesc aceiași pui, oamenii acelorași poște sunt supuși, vorbele sună aidoma, dar perspectiva e alta, autorul, în raport cu fipturile sale, a trecut de pe platoul sarcasmului

pe cel, cu înclinație diferită, al secretei induioșări. Și cum de se mai schimbă totul : lumina, tonul, mișcarea ! Unde-s ironia incisivă, vitriolul, tănuita satisfacție ? Acum, în cărciuma de la răspântie, vibrează – într-un prea puțin schimbat decor – simțăminte situate la antipodul celor din urbea formelor fără fond : reflectorul în traveling desvăluie prietenia sinceră, dăruirea, bonomia. Ceea ce la Dickens se numea *conviviality* și în românește se poate, cu o treaptă mai sus, numi „comesenie” arată că pentru sufletul românesc realizarea fericirii nu necesită negreșit împilarea ori înfrângerea „celuilalt” și nu se clădește pe scheme antagonice. Imperativul categoric al lui Dostoievski (oricine are dreptul la o fericire, dar nu pe seama și socoteala altuia¹) își află pe deplin aplicarea în străfundurile fenomenului românesc. În gnosa *Călătorului* beția solitară nici nu poate fi concepută ; trăiește, dimpotrivă, acea bucurie pe care fericirea ori binele celuilalt nu numai că nu o stingheresc, ci o amplifică ; ba mai mult decât atât, o condiționează, căci fiecare accede la o stare de euforie cu atât mai înaintată cu cât crește numărul participanților și se arată mai slobodă fericirea lor. Comesenii, în limba și psihologia românească, infirmă cu desăvârșire formula *Ceilalți sunt iadul*. Relațiile de concurență și exclusivitate, complexe pustiitoare, pizma și bănuiala ca izvor de incompatibilitate, ura gratuită și agresivitatea în stare de alertă ca bariere în calea oricărei co-existențe sunt topite, sunt neantizate de cuvintele pe care și le spun unul altuia cei doi... cum să le spunem ? eroi, n-am îndrăzni... figuranți ai nuvelei :

„– Mă Năiță, dacă mă iubești, ia de ici bucățica asta grasă.

– Mă Pitache, să mă îngropi, gustă coala, să zici că n-ai mâncat de când ești”

1. De unde rezultă osândirea tuturor formelor parazitare ale fericirii : crima, furtul, adulterul, calomnia, delațiunea – toate exploatare ale drepturilor altui ins.